

KS. MIROŚLAW PUDŁO SDB
Szkoła Podstawowa Towarzystwa Salezjańskiego
im. św. Dominika Savio
w Toruniu

ZNACZENIE ŚPIEWU LITURGICZNEGO NA PODSTAWIE WYBRANYCH DOKUMENTÓW KOŚCIOŁA¹

ABSTRACT

Fr. Mirosław Pudło SDB, *The significance of the liturgical singing on the basis of selected Church documents.*

The author discusses the significance of liturgical singing in the Church since *motu proprio Tra le Sollecitudini* (1903) by Pius X.

Św. Jan Paweł II w *Liście do artystów* napisał: „Aby głosić orędzie, które powierzył mu Chrystus, Kościół potrzebuje sztuki”². Sztuka, jako środek wyrazu, objawia Boga i jednocześnie do niego prowadzi. Tak wynika przede wszystkim z prawodawstwa kościelnego: o muzyce kościelnej (dziedzinie sztuki), w tym o śpiewie liturgicznym, traktują dokumenty Sto-

¹ Niniejszy artykuł opiera się na fragmentach pracy magisterskiej autora pt. *Kryteria doboru śpiewów proprium missae po Soborze Watykańskim II* napisanej pod kierunkiem ks. dr. hab. Jacka Bramorskiego, prof. uczelni w Akademii Muzycznej im. S. Moniuszki w Gdańsku w 2019 r.

² Jan Paweł II, *List do artystów*, 4.04.1999, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/do_artystow_04041999.html (dostęp 15.11.2019), 12.

licy Apostolskiej, Soboru Watykańskiego II, „przedsoborowe”³ i „posoborowe”, czy Konferencji Episkopatu Polski. Tak wynika również z licznych opracowań powstałych na przestrzeni wielu ostatnich lat. W dwóch początkowych zdaniach niniejszego artykułu zawierają się bowiem tezy bardzo inspirujące środowisko naukowców (m.in. muzyków i duchownych) do podejmowania badań na gruncie związków estetyki muzycznej z duchem liturgii. Pomimo, iż temat ten był już w przeszłości przedmiotem różnego rodzaju publikacji, wydaje się wciąż aktualny, gdyż często się o nim zapomina (lub celowo pomija) w codziennej praktyce w kościołach.

Dokumenty Stolicy Apostolskiej przed Soborem Watykańskim II

Papież Pius X w *motu proprio Tra le Sollecitudini* (1903) zwrócił uwagę na nadużycia dokonywane podczas liturgii w zakresie muzyki, mającej od zawsze na celu powiększanie chwały Bożej, uświęcanie wiernych oraz nadanie odpowiedniego charakteru (uroku i świętości) ceremoniom kościelnym. Według Piusa X muzyka kościelna winna w wyższym stopniu posiadać cechy właściwe dla liturgii, czyli świętość, „dobroć” form, powszechność. Warunki te całkowicie spełniał – tak jak i dziś – śpiew gregoriański, który dodatkowo stanowił inspirację dla kompozytorów. Jak stwierdził papież:

Kompozycja kościelna tym jest świętszą, tym bardziej charakterowi liturgii bliską, im bardziej w budowie swojej, w natchnieniu i w guście orientuje się według śpiewu gregoriańskiego, odpowiada zaś kościelnej powadze tym mniej, im bardziej od pierwowzoru swego się oddala⁴.

We wspomnianym dokumencie wyraźnie dostrzec można również pochwałę dawnej polifonii, zwłaszcza polifonii szkoły rzymskiej. Nie oznaczało to bynajmniej zakazu wykonywania w kościele muzyki nowszej. Jeśli dana kompozycja była poważna i wzniosła, nie uwłaczała w niczym ob-

³ Treść dokumentów przedsoborowych często znajduje odzwierciedlenie w aktach prawnych wydanych po 1965 roku.

⁴ Pius X, *Motu proprio Tra le sollecitudini*, 22.11.1903, <https://introibo.pl/wp-content/uploads/2015/08/Pius-X.pdf> (dostęp: 14.11.2019), 3.

rządkiem liturgicznym, nic nie stało na przeszkodzie, aby ją prezentowano⁵. Z programów muzycznej animacji liturgicznej z pewnością wykluczyć należało styl teatralny. W *motu proprio* wyartykułowano ponadto brak zgody na śpiew tzw. „psalmów koncertowych” oraz na udział kobiet w działalności chórów⁶. Pius X zalecił natomiast zachowanie jednolitości przy tworzeniu m.in. cykli mszalnych, nakazał dobieranie członków zespołów śpiewaczych spośród ludzi religijnych i uczciwych; poruszył także sprawy związane z diecezjalnymi komisjami do spraw muzyki kościelnej oraz kształceniem alumnów w seminariach i muzyków świeckich, co miało zapewne odnieść pozytywny skutek w obszarze śpiewu kościelnego⁷.

Kolejny ważny dokument papieski, oscylujący między muzyką a liturgią, to konstytucja apostolska *Divini cultus*[.] *O coraz gorliwszym popieraniu liturgii, śpiewu gregoriańskiego i muzyki kościelnej* (1928). Pius XI przypomniawszy o wzniosłej roli muzyki i organów piszczałkowych w liturgii oraz o konieczności kształcenia muzycznego duchowieństwa w seminariach i domach zakonnych (wymienione zagadnienia łączą się – bezpośrednio bądź w pewnym określonym zakresie – ze śpiewem liturgicznym) zauważył, że gdzie wprowadzono w życie przepisy zawarte w *motu proprio* Piusa X, tam duch religijny wspaniale się rozwijał⁸.

Niespełna 20 lat później ukazała się encyklika *Mediator Dei* Piusa XII (1947), która wzmiankowała m.in. o dążeniu do jedności całego zgromadzenia liturgicznego także w sposób zewnętrzny – poprzez śpiew. Papież nakazał pielęgnowanie śpiewu gregoriańskiego w seminariach, zakonach i wśród ludzi świeckich oraz przywracanie dawnych zespołów

⁵ Zob. Pius X, op. cit., 5.

⁶ Zob. ibidem, 11, 13. Warto również wspomnieć, że Pius X nie zezwalał na używanie w kościele fortepianu i innych instrumentów hałaśliwych czy „światowych” z wyjątkiem organów, pełniących rolę służebną wobec śpiewu. Zob. ibidem, 19.

⁷ Zob. ibidem, 11, 14, 24, 25, 26, 28.

⁸ Zob. Pius XI, Konstytucja apostolska *Divini cultus*[.] *O coraz gorliwszym popieraniu liturgii, śpiewu gregoriańskiego i muzyki kościelnej*, 20.12.1928, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pius_xi/konstytucje/divini_cultus_20121928.html (dostęp: 15.11.2019), wprowadzenie, II.

wokalnych⁹. Co ciekawe, odrzucenie wszelkiej muzyki polifonicznej nazwane zostało „błędzeniem”¹⁰.

Inny dokument, w którym Pius XII zagłębił się w tematykę śpiewu liturgicznego, to encyklika *Musicae sacrae disciplina* (1955). Papież przypomniał treści z Pisma Świętego dotyczące historii muzyki, jak również historię śpiewu gregoriańskiego, śpiewu polifonicznego i dokonania poprzednich papieży w trosce o muzykę kościelną. Zwrócił uwagę na fakt, że sztuką sakralną nie powinni zajmować się artyści niewierzący¹¹. Muzyka jako integralna część świętych obrzędów musi wyróżniać się świętością, pięknem formy i powszechnością. Wszelkie ludowe śpiewy religijne należało zatem w tamtych czasach wykonywać poza Mszą św. (np. podczas nabożeństw). Podobnie jak w przypadku poprzednich wymienionych dokumentów papieskich tak i tu poruszono kwestię kształcenia muzycznego w seminariach oraz sprawę osób odpowiedzialnych w diecezjach za pielęgnowanie muzyki kościelnej¹².

W instrukcji *O muzyce sakralnej i liturgii według wskazań encyklik papieża Piusa XII „Musicae sacrae disciplina” oraz „Mediator Dei”* (1958) Święta Kongregacja Obrzędów odniosła się tak naprawdę do trzech wymienionych w niniejszym artykule dokumentów (Piusa XI i Piusa XII), w szczególności zaś sposób – jak wynika z tytułu – do encyklik Piusa XII. Przytoczono w niej definicję Mszy św. „śpiewanej”, „czytanej”, uroczystej, konwentualnej, a także śpiewu gregoriańskiego, polifonii sakralnej, religijnego śpiewu ludowego, sakralnej muzyki organowej, muzyki religijnej, muzyki sakralnej i nowoczesnej muzyki sakralnej. Święta Kongregacja Obrzędów przypomniała o pierwszeństwie stosowania podczas liturgii języka łacińskiego i śpiewu gregoriańskiego¹³. Wskazała również, że w Mszach św.

⁹ Pius XII, Encyklika *Mediator Dei*[.] *O liturgii*, 20.11.1947, Wydawnictwo Verbum, Kielce 1948, cz. 1 II, cz. 2 IIc., cz. 4 II.

¹⁰ Zob. *ibidem*, cz. 1 V.

¹¹ Zob. Pius XII, Encyklika *Musicae sacrae disciplina*[.] *O muzyce sakralnej*, 25.12.1955, http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_25121955_musicae-sacrae_en.html (dostęp: 14.11.2019), 22.

¹² Zob. *ibidem*, 75. Oprócz spraw związanych ze śpiewem liturgicznym treść *Encykliki* wskazała m.in. instrumentarium dopuszczone do udziału w liturgii. Oczywiście organy miały pierwszeństwo przed wszelkimi innymi instrumentami. Wyróżnione zostały natomiast instrumenty smyczkowe. Zob. *ibidem*, 59.

¹³ Zob. Święta Kongregacja Obrzędów, Instrukcja *O muzyce sakralnej i liturgii według wskazań encyklik papieża Piusa XII „Musicae sacrae disciplina” oraz „Mediator Dei”*, 3.09.

uroczystych obowiązuje trójstopniowy udział wiernych w śpiewie¹⁴, a w Mszach św. „czytanych” wierni (których zachęca się do czynnego uczestnictwa w liturgii poprzez m.in. wspólny śpiew i dialog z celebransem) mogą wykonywać pieśni odpowiadające poszczególnym jej częściom, natomiast inne śpiewy religijne nadają się do użytku np. w nabożeństwach¹⁵. Uwzględniono ponadto konieczność kształcenia duchowieństwa i wiernych w zakresie muzyki sakralnej i liturgii, a także podkreślono wysoką wartość wykonawstwa instrumentalnego w kościołach¹⁶. Co ciekawe, do dokumentu wprowadzono przepis zabraniający w kościele odtwarzania muzyki (w tym śpiewu) z nagrań oraz projekcji kinowych (najprawdopodobniej pierwszy taki zapis prawny w historii)¹⁷.

Dokumenty Soboru Watykańskiego II

Tradycja muzyczna całego Kościoła stanowi skarbiec nieocenionej wartości, wybijający się ponad inne sztuki, przede wszystkim przez to, że śpiew kościelny związany ze słowami jest nieodzowną oraz integralną częścią uroczystej liturgii (...) Muzyka kościelna będzie tym wznioślejsza, im ściślej zespoli się z czynnością liturgiczną, czy to serdeczniej wyrażając modlitwę, czy przyczyniając się do jedności, czy wreszcie nadając uroczysty charakter świętym obrzędom¹⁸.

Takimi słowami rozpoczyna się *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”* Soboru Watykańskiego II (1963). Muzyce kościelnej, w tym

1958, <http://vademecumliturgiczne.pl/2018/02/18/instrukcja-swietej-kongregacji-obrzedow-o-muzyce-sakralnej-i-liturgii-wedlug-wskazan-encyklik-papieza-piusa-xii-music-ae-sacrae-disciplina-oraz-mediator-dei/> (dostęp: 14.11.2019), 13, 16.

¹⁴ Zob. ibidem, 25. Należy nadmienić, iż dokument, o którym mowa, w znacznie szerszym zakresie określa wymagania względem osób uczestniczących w kreowaniu muzyki w Kościele.

¹⁵ Zob. ibidem, 19, 28, 33.

¹⁶ Zob. ibidem, 68, 104–110. Szczególnie wykonawstwa organowego, ponieważ organy piszczałkowe to „właściwy i uroczysty instrument liturgiczny Kościoła łacińskiego”. Zob. ibidem, 61.

¹⁷ Zob. ibidem, 71.

¹⁸ Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”*, 4.12.1963, <http://vademecumliturgiczne.pl/2017/06/26/konstytucja-o-liturgii-swietej-sacrosanctum-concilium/> (dostęp: 15.11. 2019), 112.

śpiewowi liturgicznemu, poświęcono cały szósty rozdział we wskazanym dokumencie.

Konstytucja o liturgii świętej przypomniała, że śpiew gregoriański jest własnym śpiewem liturgii rzymskiej. Nie wykluczało to jednak ze Służby Bożej innego rodzaju muzyki, zwłaszcza polifonii. Szczególnie ważny dla ojców Soboru był religijny śpiew wiernych. Sugerowali oni, by nowe melodie posiadały cechy prawdziwej muzyki kościelnej, nadawały się do wykonania przez mniejsze chóry oraz wspierały czynne uczestnictwo całego zgromadzenia, a teksty pieśni (czerpane przede wszystkim z Pisma Świętego i ze źródeł liturgicznych) charakteryzowały się zgodnością z nauką Kościoła¹⁹. Oprócz kwestii związanych z kształceniem muzycznym w seminariach, nowicjatch, innych instytucjach i szkołach katolickich, przepisy zawarte w omawianym dokumencie m.in. oficjalnie zezwoliły na wprowadzenie do liturgii języka ojczystego²⁰.

Dokumenty Stolicy Apostolskiej po Soborze Watykańskim II

Instrukcja o muzyce w świętej liturgii „Musicam sacram” Świętej Kongregacji Obrzędów (1967) stanowi pierwszy wydany po Soborze Watykańskim II dokument dotyczący *stricte* muzyki liturgicznej; w pewnym sensie interpretuje zatem założenia ojców soborowych. W instrukcji poruszono tematykę związaną m.in. ze śpiewem wiernych, chórami kościelnymi, scholami, zespołami instrumentalnymi, kantorami, a także ze śpiewem brewiarza w chórze, wykonywaniem muzyki podczas sprawowania sakramentów i sakramentaliów²¹, czy *sacrum silentium*. Uregulowano w niej stopnie uczestnictwa zgromadzenia liturgicznego w śpiewie oraz precyzyjnie wskazano elementy wokalne Mszy św. uroczystej, „śpiewanej” i „czytanej”²². Święta Kongregacja Obrzędów zaakcentowała konieczność starannego przygotowania liturgii pod względem muzycznym, jak również po-

¹⁹ Sobór Watykański II, op. cit., 121.

²⁰ Ibidem, 36, 54, 113.

²¹ Instrukcja *Musicam Sacram* to kolejny dokument stwierdzający uprzywilejowane miejsce organów w liturgii.

²² Zob. Święta Kongregacja Obrzędów, *Instrukcja o muzyce w świętej liturgii „Musicam sacram”*, 5.03.1967 [w:] M. Szczepankiewicz, *Organista liturgiczny*, Poznań 1999, 28–31.

trzebę czynnego udziału wiernych w tym zakresie. Co więcej, w dokumencie podano wskazówki odnośnie do tworzenia nowych melodii pod teksty liturgiczne w językach narodowych²³.

W *Liturgica instaurationes* (1970) Kongregacja Kultu Bożego polecała promowanie śpiewu ludu, odpowiadającego właściwościom poszczególnych czynności liturgicznych, odznaczającego się świętością i doskonałością formy, kierującego umysł i „uczucia serca” wiernych ku sprawom Bożym²⁴. Stolica Apostolska równocześnie na Konferencje Biskupów obowiązek ustanawiania wykazów śpiewów dopuszczonych do użytku w Kościele²⁵.

W *Instrukcji o koncertach w kościołach* (1987) podjęto z kolei refleksję nad muzyką wykonywaną poza obrzędami liturgicznymi. Zaznaczono w niej, że kościół nie jest zwykłym miejscem publicznym, tylko miejscem świętym, widzialnym znakiem Kościoła pielgrzymującego²⁶. Przepisy ustanowione przez Kongregację Kultu Bożego zabraniają upubliczniania w przestrzeni sakralnej dzieł, które „nie zrodziły się z inspiracji religijnej i zostały skomponowane z myślą o określonych środowiskach świeckich”²⁷. W dokumencie podano warunki, jakie należy spełnić w celu uzyskania zgody na organizację koncertu²⁸. Zaproponowano jednocześnie, aby prezentacje artystyczne łączyć z czytaniem Pisma Świętego, modlitwą czy medytacją.

List okólny o przygotowaniu i obchodzeniu Świąt Paschalnych „Paschalis sollemnitatis” Kongregacji Kultu Bożego (1988) zawiera konkretne wskazania na okres Wielkiego Postu i Wielkanocy, np. że w Wielkim Poście gra na instrumentach dozwolona jest dla podtrzymania śpiewu, wielkopostne

²³ Zob. ibidem, 54–61.

²⁴ Zob. Kongregacja Kultu Bożego „*Liturgica instaurationes*” [.] *Trzecia instrukcja o należytych wykonaniu Konstytucji o świętej liturgii*, 5.09.1970, <http://vademecumliturgiczne.pl/2018/08/30/liturgica-instaurationes-trzecia-instrukcja-o-nalezycym-wykonaniu-konstytucji-o-swietej-liturgii/> (dostęp: 16.11.2019), 3.

²⁵ Zob. ibidem. Mogło to mieć związek z nierzadką wówczas praktyką dokonywania zmian w przekładach tekstów liturgicznych na języki narodowe. Takowe „dostosowywanie” zostało zabronione. Zob. ibidem, 3c.

²⁶ Kongregacja Kultu Bożego, „*Lex Romae datur*” [.] *Instrukcja o koncertach w kościołach*, 5.11.1987, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/kongregacje/kkultu/instrukcja_koncerty_05111987.html (dostęp: 14.11.2019), 5.

²⁷ Zob. ibidem, 8.

²⁸ Zob. ibidem, 10.

pieśni i śpiewy powinny odpowiadać charakterowi tego okresu, w Wielki Piątek nie stosuje się śpiewu w trakcie pogrzebów²⁹. Ponadto, w liście okólnym wymieniono treści liturgii Wigilii Paschalnej, które należy wykonywać jedynie śpiewając³⁰. Zachęcono także do korzystania z bogatego skarbca dawnej i współczesnej muzyki sakralnej oraz do zadbania o odpowiednie proporcje przy realizacji śpiewu, uwzględniając czynne uczestnictwo wiernych³¹.

Wśród instrukcji dotyczących sprawowania Eucharystii, w *Ogólnym wprowadzeniu do Mszału Rzymskiego* (2002, przekł. polski 2006) znajduje się wiele odniesień do śpiewu, stanowiącego samodzielny obrzęd lub towarzyszenie konkretnemu obrzędowi³², jednakże samo znaczenie śpiewu zostało ujęte zaledwie w trzech punktach (39–41). Przypomniano w nich, że muzycznym fundamentem Kościoła jest śpiew gregoriański, jak również, że należy troszczyć się m.in. o udział wiernych w śpiewie oraz doceniać rolę instrumentów i zespołów wokalnych podczas liturgii. Szczególnie interesujące w omawianym dokumencie wydaje się wyjaśnienie funkcji muzyki w poszczególnych częściach Mszy św.³³

Śpiewu liturgicznego i jego znaczącego miejsca w *ars celebrandi* dotyczy 42. punkt *Posynodalnej adhortacji apostolskiej „Sacramentum Caritatis”* papieża Benedykta XVI (2007) o następującej treści:

W ramach *ars celebrandi* znaczące miejsce zajmuje śpiew liturgiczny. Słusznie św. Augustyn w swym słynnym kazaniu stwierdza: „Nowy człowiek zna nowe pieśni. Śpiew jest objawem wesołości. Jeśli wnikliwiej to rozpatrzemy, stwierdzimy, że to sprawa miłości”. Lud Boży zebrany na celebracji śpiewa chwałę Bogu. Kościół w swej dwutysiącletniej historii tworzył i nadal tworzy muzykę i śpiewy,

²⁹ Kongregacja Kultu Bożego, *List okólny o przygotowaniu i obchodzeniu Świąt Paschalnych „Paschalis sollemnitatis”*, 16.01.1988, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 41 (1988), 61.

³⁰ Zob. ibidem, 42.

³¹ Zob. ibidem.

³² *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego oraz wskazania Episkopatu Polski*, przekł. polski, Pallottinum, Poznań 2006, 37.

³³ Dla przykładu, nie wolno wykonywać śpiewów i grać na instrumentach, kiedy kapłan wypowiada modlitwę eucharystyczną. Zob. ibidem, 32. O tym fakcie przypomina również przepis z instrukcji „*Redemptionis Sacramentum*” (2004). Zob. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Instrukcja „*Redemptionis Sacramentum*” [.] *O tym, co należy zachowywać, a czego unikać w związku z Najświętszą Eucharystią*, 25.03.2004, Pallottinum, Poznań 2004, 47, 52, 53, 61, 62, 74, 86, 88.

które stanowią dziedzictwo wiary i miłości i których nie należy zgubić. Naprawdę w liturgii nie możemy powiedzieć, że jeden śpiew jest równy innemu. Należy przy tym unikać ogólnej improwizacji lub wprowadzania takich gatunków muzycznych, które nie szanują zmysłu liturgii. Śpiew, jako element liturgiczny, winien być włączony we właściwą formę celebracji. W konsekwencji wszystko – tekst śpiewu, melodia i wykonanie – powinno odpowiadać znaczeniu celebrowanej tajemnicy, poszczególnym częściom obrzędu oraz okresowi liturgicznemu. W końcu, biorąc pod uwagę różne kierunki i różne godne pochwały tradycje, pragnę przypomnieć, o co prosili Ojcowie synodalni, by odpowiednio doceniono chorał gregoriański, jako właściwy dla liturgii rzymskiej³⁴.

Także w innym miejscu tego dokumentu Benedykt XVI zachęcił wiernych i kapłanów do wykonywania śpiewu gregoriańskiego podczas liturgii³⁵.

Natomiast do śpiewu Ewangelii, pozdrowień, zapowiedzi początkowych i końcowych oraz psalmu responsoryjnego, Benedykt XVI zainspirował w *Posynodalnej adhortacji apostolskiej „Verbum Domini”* (2010), w celu podkreślenia znaczenia słowa Bożego i uroczystej formy jego głoszenia w ważnych celebracjach³⁶. W adhortacji, o której mowa, papież starał się również zainspirować do poszukiwań śpiewów inspirowanych Biblią i do wykonywania starożytnych modlitw chrześcijańskiego Wschodu (*Akatystu, Paraklezy*)³⁷.

Dokumenty Konferencji Episkopatu Polski

Biskupi polscy w *Dyrektywach Episkopatu Polski w związku z instrukcją Kongregacji Obrzędów z dnia 3.09.1958 r. o muzyce sakralnej i liturgii* (1962) podali wskazówki (uwzględniając przy tym treść przywilejów udzielonych przez Stolicę Apostolską dla diecezji polskich), jak w warunkach krajowych wprowadzić w życie postanowienia instrukcji z 1958 roku. Według

³⁴ Benedykt XVI, *Posynodalna adhortacja apostolska „Sacramentum Caritatis”* [.] O Eucharystii, źródle i szczyt życia i misji Kościoła, 22.02.2007, Pallottinum, Poznań 2007, 42.

³⁵ Zob. ibidem, 62.

³⁶ Benedykt XVI, *Posynodalna adhortacja apostolska „Verbum Domini”* [.] O Słowie Bożym w życiu i misji Kościoła, 30.09.2010, Wydawnictwo „M”, Kraków 2010, 67.

³⁷ Zob. ibidem, 88.

dokumentu Episkopatu z 1962 roku nabożeństwa można było odprawiać w języku polskim, czynności liturgiczne zaś w języku łacińskim. Zezwolenie Świętej Kongregacji Obrzędów (7.07.1961) dopuszczało wykonywanie podczas Mszy św. „śpiewanych” części *Gloria*, *Credo*, *Sanctus* wraz z *Benedictus* oraz *Agnus Dei* po polsku; ich melodie musiały mieć jednak aprobatę specjalnej komisji. Przypomniano, że:

Na mocy stuletniego zwyczaju można w wolnym momencie wykonywać podczas Mszy świętych śpiewanych pieśni polskie, byleby kończyć śpiew przed momentem, gdy mają być śpiewane po łacinie liturgiczne słowa Mszy świętej³⁸.

W dyrektywach poruszona została także kwestia śpiewu gregoriańskiego. Biskupi zauważyli, że zawsze będzie on wzorem dla muzyki sakralnej, a „zaniedbanie tego śpiewu byłoby równoznaczne z odcięciem kultury muzycznej od korzenia, co doprowadziłoby do zeświecczenia muzyki sakralnej”³⁹. Zauważyli również, że religijne pieśni ludowe są bezcennym duchowym skarbem Kościoła w Polsce: od wieków stanowią wyraz wiary i pobożności katolików; powinny mieć *imprimatur* stosownej władzy⁴⁰. Ponadto zalecili, aby przy każdym kościele parafialnym istniał zespół śpiewaczy (*schola cantorum*) oraz przedstawili zasady: kompozycji utworów muzycznych, zastosowania instrumentów muzycznych w liturgii, zatrudniania organistów⁴¹.

Instrukcja Episkopatu Polski o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II (1979) jest pierwszym posoborowym dokumentem wydanym przez polskich biskupów, który w całości dotyczy zagadnień związanych z muzyką liturgiczną. Instrukcja zezwala na zastępowanie śpiewów procesyjnych na wejście, przygotowanie darów i komunie św. (zawartych w *Graduale Romanum*) pieśniami zatwierdzonymi przez Konferencję Episkopatu Polski. Zabrania natomiast wykonywania piosenek religijnych i przypo-

³⁸ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektywy Episkopatu Polski w związku z instrukcją Kongregacji Obrzędów z dnia 3.09.1958 r. o muzyce sakralnej i liturgii*, 15.09.1962, <http://vademecumliturgiczne.pl/2017/11/11/dyrektywy-episkopatu-polski-w-zwiazku-z-instrukcja-kongregacji-obrzedow-z-dnia-3-9-1958-r-o-muzyce-sakralnej-i-liturgii/> (dostęp: 16.11.2019), 19.

³⁹ Ibidem, 38.

⁴⁰ Zob. ibidem, 49, 51.

⁴¹ Zob. ibidem, 66, 74, 86–89, 93–100.

mina o pierwszeństwie śpiewu gregoriańskiego⁴². Biskupi pochyłili się również m.in. nad tematyką śpiewu podczas Liturgii godzin, sakramentów, sakramentaliów i nabożeństw, a także nad zastosowaniem instrumentów i wychowaniem muzycznym w Kościele⁴³.

II Polski Synod Plenarny (1991–1999) zwrócił uwagę na fakt, iż podstawowymi miejscami wykonywania śpiewu gregoriańskiego i wielkiej muzyki polifonicznej związanej z liturgią (mszy, nieszpórów, oratoriów) są świątynie. W dokumencie stwierdzono:

Śpiew i muzyka spełniają swoją funkcję znaków (...) według trzech podstawowych kryteriów: pełnego wyrazu piękna modlitwy, jednomyślnego uczestnictwa zgromadzenia w przewidzianych momentach i uroczystego charakteru celebracji. Biorą one udział w ten sposób w tym, co stanowi cel słów i czynności liturgicznych, a którym jest chwała Boża i uświęcenie wiernych⁴⁴.

Ojcowie synodalni zauważyli pewne zamieszanie panujące w dziedzinie muzyki kościelnej: wprowadzanie do liturgii piosenek (których treści i formy nie odpowiadają świętym czynnościom), a także zanikanie znajomości tradycyjnych pieśni kościelnych⁴⁵. Na tej podstawie zalecono wydanie ogólnopolskiego śpiewnika, zawierającego melodie gregoriańskie i pieśni liturgiczne oraz przypomniano o obowiązującym w kościołach zakazie odtwarzania pieśni za pomocą urządzeń elektrycznych (lub elektro-nicznych)⁴⁶.

W 2005 roku wydano *Wskazania Episkopatu Polski po ogłoszeniu nowego wydania Ogólnego Wprowadzenia do Mszału Rzymskiego*. Zawarte tam przepisy m.in. określają śpiew gregoriański jako własny śpiew liturgii rzymskiej, zachęcają do dbania o odpowiedni dobór śpiewów podczas

⁴² Zob. Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II*, 8.02.1979, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 34 (1981), 17.

⁴³ Zob. ibidem, 21–37.

⁴⁴ II Polski Synod Plenarny (1991–1999), *Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II*, Pallottinum, Poznań 2001, 54.

⁴⁵ Zob. ibidem, 76.

⁴⁶ Zob. II Polski Synod Plenarny (1991–1999), *Liturgia Kościoła...*, op. cit., 136. Synod zasugerował ponadto m.in. rozwijanie szkolnictwa muzycznego związanego z muzyką liturgiczną oraz łączenie koncertów organowych z krótkimi liturgiami słowa Bożego lub z poezją religijną. Zob. II Polski Synod Plenarny (1991–1999), *Evangelizacja kultury i środków masowego przekazu*, Pallottinum, Poznań 2001, 73.

Mszy św. (zabraniają wykonywania piosenek religijnych) oraz proponują praktykowanie śpiewów uwielbienia po komunii i modlitwy w ciszy⁴⁷.

Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej (2017) już w pierwszym rozdziale definiuje pojęcie muzyki religijnej, kościelnej, sakralnej i liturgicznej; konstatuje, że liturgia „jest nie tylko otwarta na muzykę, lecz wręcz się jej domaga”⁴⁸. Biskupi polscy wyraźnie wyartykułowali tezę o integralności muzyki z liturgią (muzyka nie stanowi „oprawy” liturgii) oraz o znaczącym miejscu śpiewu liturgicznego w ramach *ars celebrandi*⁴⁹. Opisali oni również śpiewy mszalne i okresy liturgiczne wraz z uwzględnieniem ich wewnętrznych podziałów. Osobne rozdziały dokumentu, o którym mowa, poświęcono muzyce wykonywanej podczas nabożeństw, liturgii sakramentów i sakramentaliów, a także śpiewom Liturgii godzin. Według instrukcji należy wyeliminować z kościoła nadużycia, takie jak m.in.: śpiewanie psalmu responsoryjnego przez grupę osób, wykonywanie muzyki w trakcie przekazywania znaku pokoju, wykorzystywanie transmisji Mszy św. do medialnej promocji osób lub zespołów muzycznych, odtwarzanie muzyki z nagrań⁵⁰. W rozdziale ósmym omawianego dokumentu stwierdzono, że w liturgii głos ludzki ma pierwszeństwo przed wszystkimi instrumentami, ale przygrywki i postludia są integralną częścią śpiewów⁵¹. W punkcie 37. precyzyjnie określono momenty, w których można wykonywać muzykę instrumentalną w czasie Mszy św. W instrukcji ponadto przypomniano zasady dotyczące organizowania koncertów w kościołach, wyrażono troskę o edukację i formację muzyczną alumnów seminariów, kapłanów, osób zakonnych i świeckich, jak również doprecyzowano rolę diecezjalnych komisji muzyki kościelnej⁵².

⁴⁷ Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania Episkopatu Polski po ogłoszeniu nowego wydania Ogólnego Wprowadzenia do Mszału Rzymskiego*, 9.03.2005 [w:] *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego oraz Wskazania Episkopatu Polski*, Pallottinum, Poznań 2006, 4, 6, 42.

⁴⁸ Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej*, 14.10.2017, <https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2017/10/Instrukcja-Konferencji-Episkopatu-Polski-o-muzyce-kos%CC%81cielnej.pdf> (dostęp: 16.11.2019), 6.

⁴⁹ Zob. ibidem, 6–8.

⁵⁰ Zob. ibidem, 19, 20, 33, 40.

⁵¹ Zob. ibidem, 36.

⁵² Zob. ibidem, 44–51, 60–62.

Słowa kluczowe: dokumenty Kościoła, śpiew liturgiczny, muzyka liturgiczna.

THE SIGNIFICANCE OF THE LITURGICAL SINGING ON THE BASIS OF SELECTED CHURCH DOCUMENTS

SUMMARY

The article by Fr. Mirosław Pudło SDB, discusses the significance of liturgical singing in the documents of the Church. The author first refers to pre-conciliar documents (“Tra le Sollecitudini”, “Divini cultus”, “Mediator Dei” and “Musicae sacrae disciplina”) to show the process of creating new regulations on liturgical music since the Second Vatican Council. Three groups of documents were listed and briefly described: documents of the Second Vatican Council, documents of the Holy See and documents of the Polish Episcopal Conference. This article is an excerpt from the author’s thesis entitled *Criteria for the selection of “proprium missae” chants after the Second Vatican Council*.

Keywords: Church documents, liturgical singing, liturgical music.

BIBLIOGRAFIA

- II Polski Synod Plenarny (1991–1999), *Ewangelizacja kultury i środków masowego przekazu*, Pallotinum, Poznań 2001.
- II Polski Synod Plenarny (1991–1999), *Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II*, Pallotinum, Poznań 2001.
- Benedykt XVI, *Posynodalna adhortacja apostołska „Verbum Domini”*[.] *O Słowie Bożym w życiu i misji Kościoła*, 30.09.2010, Wydawnictwo „M”, Kraków 2010.

- Benedykt XVI, *Posynodalna adhortacja apostolska „Sacramentum Caritatis”*[.] O Eucharystii, źródle i szczyt życia i misji Kościoła, 22.02.2007, Pallottinum, Poznań 2007.
- Jan Paweł II, *List do artystów*, 4.04.1999, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/do_artystow_04041999.html (dostęp: 15.11.2019).
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektywy Episkopatu Polski w związku z instrukcją Kongregacji Obrzędów z dnia 3.09.1958 r. o muzyce sakralnej i liturgii*, 15.09.1962, <http://vademecumliturgi.czne.pl/2017/11/11/dyrektywy-episkopatu-polski-w-zwiazku-z-instrukcja-kongregacji-obrzedow-z-dnia-3-9-1958-r-o-muzyce-sakralnej-i-liturgii/> (dostęp: 16.11.2019).
- Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II*, 8.02.1979, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 34 (1981), s. 141–148.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej*, 14.10.2017, <https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2017/10/Instrukcja-Konferencji-Episkopatu-Polski-o-muzyce-ko%C5%9Bcielnej.pdf> (dostęp: 16.11.2019).
- Konferencja Episkopatu Polski, *Wskaźania Episkopatu Polski po ogłoszeniu nowego wydania Ogólnego Wprowadzenia do Mszału Rzymskiego*, 9.03.2005 [w:] *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego oraz Wskaźania Episkopatu Polski*, Pallottinum, Poznań 2006, s. 113–127.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Instrukcja „Redemptionis Sacramentum”*[.] *O tym, co należy zachowywać, a czego unikać w związku z Najświętszą Eucharystią*, 25.03.2004, Pallottinum, Poznań 2004.
- Kongregacja Kultu Bożego, *„Lex Romae datur”*[.] *Instrukcja o koncertach w kościołach*, 5.11.1987, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/kongregacje/kkultu/instrukcja_koncerty_05111987.html (dostęp: 14.11.2019).
- Kongregacja Kultu Bożego, *List okólny o przygotowaniu i obchodzeniu Świąt Paschalnych „Paschalis sollemnitatis”*, 16.01.1988, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 41 (1988), s. 369–391.

- Kongregacja Kultu Bożego „*Liturgica instaurationes*”[.] *Trzecia instrukcja o należytych wykonaniu Konstytucji o świętej liturgii*, 5.09.1970, <http://vademecumliturgiczne.pl/2018/08/30/liturgica-instaurationes-trzecia-instrukcja-o-nalezitym-wykonaniu-konstytucji-o-swietej-liturgii/> (dostęp: 16.11.2019).
- Ogólne wprowadzenie do *Mszалу Rzymskiego oraz wskazania Episkopatu Polski*, przekł. polski, Pallottinum, Poznań 2006.
- Pius X, *Motu proprio Tra le sollecitudini*, 22.11.1903, <https://introibo.pl/wp-content/uploads/2015/08/Pius-X.pdf> (dostęp: 14.11.2019).
- Pius XI, Konstytucja apostolska *Divini cultus*[.] *O coraz gorliwszym popieraniu liturgii, śpiewu gregoriańskiego i muzyki kościelnej*, 20.12.1928, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pius_xi/konstytucje/divini_cultus_20121928.html (dostęp: 15.11.2019).
- Pius XII, Encyklika *Mediator Dei*[.] *O liturgii*, 20.11.1947, Wydawnictwo Verbum, Kielce 1948.
- Pius XII, Encyklika *Musicae sacrae disciplina*[.] *O muzyce sakralnej*, 25.12.1955, http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_25121955_musicae-sacrae_en.html (dostęp: 14.11.2019).
- Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”*, 4.12.1963, <http://vademecumliturgiczne.pl/2017/06/26/konstytucja-o-liturgii-swietej-sacrosanctum-concilium/> (dostęp: 15.11.2019).
- Święta Kongregacja Obrzędów, *Instrukcja O muzyce sakralnej i liturgii według wskazań encyklik papieża Piusa XII „Musicae sacrae disciplina” oraz „Mediator Dei”*, 3.09.1958, <http://vademecumliturgiczne.pl/2018/02/18/instrukcja-swietej-kongregacji-obrzedow-o-muzyce-sakralnej-i-liturgii-wedlug-wskazan-encyklik-papieza-piusa-xii-musicae-sacrae-disciplina-oraz-mediator-dei/> (dostęp: 14.11.2019).
- Święta Kongregacja Obrzędów, *Instrukcja o muzyce w świętej liturgii „Musicam sacram”*, 5.03.1967 [w:] M. Szczepankiewicz, *Organista liturgiczny*, Poznań 1999, s. 144–161.